



Jari Sedergren

Maydell-juttu

Suomen Tukholman-lähetystössä työskentelevä lähetystösihteeri Sigurd von Numers myönsi maaliskuussa 1932 ns. Nansen-passin Saksassa oleskelevalle entiselle Venäjän kansalaiselle. Paroni Frederich Karl Viktor von Maydell-Felks (s. 10.10. 1899) oli suomalaisille elokuvasta kiinnostuneille tuttu nimi. Vuonna 1931 hän oli ohjannut Suomessa yhdessä Kalle Kaarnan ja Carl von Haartmanin kanssa taloudellisesti varsin kehnosti menestyneen elokuvan *Erämaan turvissa* (Suomi 1931), joka kuvasi suurimmalta osaltaan pakomatkaa Siperian vankileiriltä.

Taloudelliset vastoinkäymiset eivät von Maydellia pelottaneet, sillä hän halusi tehdä Suomessa uusia filmejä. Yhteydet Suomeen olivat hyvät. Von Maydell oli ollut kuvaajana mukana Gustav Ucickyn Ufa-yhtymälle tekemässä elokuvassa *Aamunkoitto* (*Morgenrot*, Saksa 1933), joka sai kyseenalaisen kunnian avata kansallissosialistisen elokuvan aikakauden Saksassa. Kun mikään muu maa ei suostunut antamaan tähän sukellusvene-elokuvaan tarvittavaa kalustoa, saatiin se Suomesta. Suomenlinnan edustalla kesällä 1932 kuvattiin elokuvan sukellusvenekohtaukset, mikä tarkoitti suurta osaa filmistä.

Yhteyshenkilönä armeijan ja elokuvaryhmän välillä työskenteli Pentikäinen, joka sittemmin loikkasi Neuvostoliittoon mukanaan tiedot Suomi-konepistoolista. *Aamunkoitto* kiellettiin sensuurissa monissa maissa, myös Suomessa.

Tammikuussa 1933 von Numers ja von Maydell tapasivat useita kertoja Tukholmassa ja keskustelivat uudesta filmihankkeesta Suomessa. Maydell lupasi suurehkon välityspalkkion sille, joka hankkisi hänelle riittävän suuren pankkilainan. Samoihin aikoihin Tukholmaan saapui myös Neuvostoliiton kansalainen Alexander Alexandrovitsh Vanitskin (s. 18.12. 1906), joka oli aiemmin toiminut Moskovassa elokuvaohjaaja Pudovkinin apulaisena, mm. yhtenä käsikirjoittajana tämän kuuluisimmassa elokuvassa *Myrsky yli Aasian* (Neuvostoliitto 1927). Vanitskin oli laatinut Suomessa kuvattavaksi tarkoitetun kieltolakielokuvan käsikirjoituksen, jota sitten paroni Maydell tarjosi eri puolille etsien rahoittajia.

Von Numers oli aluksi vakuuttunut von Maydellin hankkeesta. Von Maydell oli kertonut, että elokuvan takana oli Suomessa jopa yleisesikunta, joka oli "hänen käytettäväkseen antanut sotalaivoja, lentokoneita, sotaväenosastoja". Monet ulkomaiset yritykset olivat ostaneet elokuvan etukäteen, mutta maksu saataisiin vasta kun filmi oli valmis. Kun kuitenkin Hitlerin valtaannousun jälkeen valtiolliset olot ja uudet "pakkomääräykset" Saksassa sitten olivat tehneet

elokuvan loppurahoituksen mahdottomaksi ja koko hanke alkupääomineen uhkasi mennä myttyyn, etsi paroni rahoitusta Ruotsista ja Suomesta.

Von Numers tunsu von Maydellin entuudestaan Berliinistä, ja lupasi yksityishenkilönä auttaa sopivan rahoittajan etsimisessä. Suomen Tukholman-lähetystössä ministeri Rafael Erich, Suomen konsuli Jacob Svensson ja paikalle saapunut pankinjohtaja Laurell olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, ettei von Maydell todennäköisesti saisi rahoitusta mistään. Tämän kuultuaan Maydell pyysi turhaan, kuten von Numers jälkeinpäin korosti, auttamaan yhteydenotossa vänrikki Lennart Bernadotteen, Ruotsin kuningashuoneen prinssiin.

Von Numersin nimeä käyttäen von Maydell tavalla tai toisella kuitenkin tutustui Bernadotteen. Elokuvaamisesta innostunut Bernadotte päätti osallistua puuhaan ja matkustaa itsekin Suomeen. Bernadotten asianajaja Jansson sai kuulla von Numersilta, että lähetystä oli jo silloin varoitettu olemasta tekemisissä Maydellin kanssa. Mieliä olivat muuttaneet tiedot, jonka mukaan valmisteilla olevassa elokuvassa aiottiin esittää mm. "Suomen upseereita halventavia kohtia."

Tietoja filmihankkeesta von Numers sai taiteilija Fahle Basilieriltä, jonka äiti, suomalaissyntyinen Margit Millén (os. Montin), kuuli asiasta ruotsalaiselta luutnantilta Robert Wahlbergilta. Filmialalla toiminut Wahlberg, jonka luokse von Maydell pääsi ratsumestari Carl von Haartmanin kirjallisen suosituksen avulla, piti hanketta epäilyttävänä, sen vetäjiä huijareina ja Moskovan käytyreinä. Siksi suomalaisia piti varoittaa.

Snellman varoittaa

Sittemmin potkut Tukholman-lähetystöstä saanut lähetystösihteeri Teo Snellman ryhtyi ristiretkelle elokuvaa vastaan. Snellman varoitti ulkoministeriötä paroni von Maydellin puuhista. Sitä voi pitää normaalina käytäntönä. Mutta kun Snellman lähestyi myös ruotsalaisia viranomaisia, olisi siihen tarvittu esimiesten lupa. Erichä tämän poissaollessa vs. asiainhoitajana tuuranneen Snellmanin sanoman ydin joka suuntaan oli, että Maydell ja Vanitskin olivat bolsevikkeja, jotka tulivat Suomeen valmistelevaan bolsevistista propagandaelokuvaa.

Filmistä saattaisi tulla Snellmanin mielestä suuri skandaali. "Vaikka filmin juoni olisi itsessään suhteellisen viaton, ei ole mitään takeita siitä, että Suomessa otettuja kuvia tullaan käyttämään sillä tavalla kuin filmiherrat ennakkoesityksissään vakuuttavat. Päinvastoin on luultavaa, että filmiä tullaan käyttämään Suomen skandalisoimiseksi lähinnä Ruotsissa", hän kirjoitti ulkoministeriölle Helsinkiin.

Snellman epäili, että filmiä saatettaisiin käyttää Suomen häpäisemiseen myös poliittisessa tarkoituksessa. "[M]itä takeita on siitä, ettei filmiä esim. Amerikassa tai Venäjällä esitetä täysin vääristellyssä ja tendenssimäisessä muodossa, esim. osoittamaan, että Suomen upseerikunta on täysin rappeutunut ja bolshevismille altis, että Suomen suhteet Ruotsiin ovat hyvin huonot...", Snellman pohdiskeli. Päätelyn kruunasi poliittinen logiikka: "Ottaen huomioon

bolshevikien ulkomaanpropagandan kierouden saattaa siis filmistä olettaa tulevan minkälaisen tahansa. Filmi on kuitenkin 'Suomessa otettu', se kuvaa 'Suomen oloja', siinä esiintyy 'suomalaisia viranomaisia' ja 'suomalaisia upseereja'.

Snellmanin hälyttämä ulkoministeriö selvitteli Helsingissä yksityisiä kanavia pitkin Maydellin taustoja. Maydellin serkku, paronitar Stackelberg kertoi asiaa tutkimaan ryhtyneelle E. Järnefeltille, että paroni oli todella paroni (toisin kuin Snellman oli väittänyt), ja suositteli serkkuaan kaikin puolin.

Koska kyse oli mahdollisesta bolsevikkipropagandasta, ulkoministeriö otti yhteyttä myös Etsivään keskuspoliisiin. Sen tuloksena EK:n päällikkö Esko Riecki kertoi ulkoministeri Antti Hackzellille "melko rumia juttuja MAYDELLIN rouvasta." Hanna von Maydell oli elokuvaihmissä hänkin, mainittu käsikirjoittajana elokuvassa *Erämaan turvissa*. UM pyysi lausuntoa filmaussuunnitelmasta myös yleisesikunnalta, joka piti hanketta sen verran epäilyttävänä, että sitä oli syytä valvoa. Tehtävä annettiin Etsivälle keskuspoliisille.

Filmiryhmä Suomessa

Snellman kuvasi myöhemmin Suomeen matkannutta filmiryhmää "juutalaisten ja bolsheviikkien" johtamaksi seurueeksi. Ruotsissa pohjustusta oli kuitenkin tehty ammatilliselta pohjalta, sillä mukana oli melko tunnettuja ruotsalaisia kuten Per Axel Branner, jonka piti ohjata filmi, ja näyttelijät Margit Manstad ja Uno Henning. Ruotsin ryhmän lisäksi Stettinistä saapui Helsinkiin toinen ryhmä, johon kuului mm. kaksi elokuvaajaa, mm. herra Hartnagel Saksasta.

Ryhmät majoituivat Hotelli Torniin. Elkeet olivat kansainvälisen filmimailman luokkaa. Ensi töikseen seurue vuokrasi ensiluokan auton, josta poistettiin vuokra-auton merkit. Autonkuljettaja puettiin livré-pukuun. Rahaa paloi. Viikkoa myöhemmin seurue matkasi Kolille. Heitä seurannut Etsivä keskuspoliisi sai selville oikeastaan vain sen, että filmiryhmä piti seutua varsin luonnonkauniina. Sekin kirjattiin ylös, ettei ryhmä elokuvannut Kolilla mitään.

Ulkoministeri Antti Hackzell huolestui Bernadotten asemasta. Hackzell varoitti Ruotsin kuningashuoneen jäsentä huonosta seurasta Ruotsin lähettilään von Heidelstamin välityksellä. Ulkoministeri pelkäsi Bernadotten joutuvan raha-asioista johtuvaan skandaaliin, "niinkuin häntä ympäröivien herrojen" kohdalla "muulloinkin oli sattunut".

Bernadottea ympäröivät suomalaiset herrat olivat Torniin ryhmän mukana majoittuneet vapaaherra Bertil von Alfthan ja ratsumestari, "filmiherra" Carl von Haartman, joka sattui olemaan ulkoministeri Antti Hackzellan vaimon pikkuserkku. Niinpä heidän "edesottamisensa ovat sukulaisille tuoreessa ja katkerassa muistissa", Hackzell kirjoitti erääseen kirjeeseen.

Herrat elokuvamiehet olivat useamman kerran kulutelleet vieraita rahoja, tehneet konkurseja, mutta säästyneet enemmiltä seurauksilta joko sukulaisten pelastamana tai kumppanien kärsittyä tappiot

nahoissaan. Petkutuksesta ja ikävyyksien aiheuttamisesta esimerkiksi kävi se, että Erkki Melartin oli joutunut maksamaan 200 000 markkaa Maydellin hyväksi tuomioistuimen päätöksellä. Von Alfthanin pariskunta ansaitsi Hackzellin mukaan moraalisen tuomion täydestä syystä - muutenkin kuin vain raha-asioittensa tilan suhteen.

Mutta ulkoministeriö ei tietenkään ollut voimaton. Von Heidelbergin päivälliskutsuilla Bernadottelle antama varoitus tepsii, ja tämä palasi Ruotsiin ripeästi. Se oli mieleen Suomen ulkoministeriölle. "Minun puolestani saisi herra BERNADOTTE tietysti olla täällä, mutta katson minäkin", ulkoministeri Hackzell pohdiskeli, "että jos hänet sopivalla tavalla saadaan pysymään poissa tämän filmikonstellation aikana niin on tämä eduksi kaikille asianosaisille ja myöskin Tukholman kannalta mieluisinta."

Presidentin kutsuilla kohdatessaan Hackzell kertoi von Heidenstamille EK:n Riekin tiedoista ja kehotti ottamaan yhteyttä salaiseen poliisiin. Von Heidenstam antoi ymmärtää, että hän viime tilassa vetoaisi vaikka kuninkaan vaikutusvaltaan, jottei skandaalia tapahtuisi. Skandaalin välttämiseksi tarvittiin sopivaa julkisuutta. "[L]uulen, että MAYDELLia puuhia vastaan jo tällä viikolla sanomalehdistössä tähdätään rumputuli, ainakin oli ERKKO tällaisesta puhunut", Hackzell tiesi.

Bernadotte Ruotsiin

Sen jälkeen kun suomalaisten viranomaisten varoitukset olivat tulleet prinssi Bernadotten korviin, tämä palasi Ruotsiin. Koko elokuvayritys oli rauennut Suomessa viimeistään opetusministeriön viralliseen kielteiseen kantaan. OPM piti elokuvan juonta sopimattomana ja sotalaitokselle vahingollisena.

Mutta se ei riittänyt innostuneelle Snellmanille, joka jatkoi tutkimuksiaan Tukholmassa. Sopan valmistukseen löytyi uusia kokkeja. Snellman tiedotti ulkoministeriöön Helsinkiin, että "herra" Maydellin isä "oli ollut täydellinen seikkailija, joka maailmansodan aikana joutui ikävään välikäteen Englannin viranomaisten kanssa". "Nähtävästi Maydell junior on samaa maata", oli vakuuttanut myös Tukholman poliisimestari Eric Hallgrén. Hän kertoi Snellmanille, että Maydell ja hänen filmihankkeensa oli antanut aiheita keskustella useamman kerran Ruotsin Etsivän keskuspoliisin päällikön, intendentti Zetterqvistin kanssa.

Snellman oli vakuuttunut siitä, että Maydellia kuten hänen seuralaistansa herra Vanitskinia oli "pidettävä täydellisinä bolshevikeinä, jotka tottelivat Moskovan ja tässä tapauksessa lähinnä Moskovan lähettilään, madame Kollontain määräyksiä". Siihen tulokseen oli tullut myös Ruotsin yleisesikunta tutkimuksissaan, Snellman raportoi. Etsivä keskuspoliisi ajatteli asiasta ilmeisesti samoin, koska tiedusteli 20. helmikuuta ulkoministeriöltä, pitäisikö ryhtyä toimenpiteisiin Maydellin ja Vanitskinin karkoittamiseksi, vaikka EK:lla ei ollut "varsinaisia valtiollisesti epäedullisia tietoja mainituista henkilöistä".

Ruotsalainen filmiväki palasi sekin Ruotsiin. Stockholms Tidningenin haastattelun mukaan he eivät olleet murheissaan, vaikka työt eivät

koskaan päässeet alkuun, sillä palkat ja päivärahat oli maksettu asiaankuuluvasti. Suomenruotsalaiset piirit olivat sitä paitsi ottaneet riikinruotsalaiset elokuvaihmiset hienosti vastaan. Lukuun ottamatta myttyynmennyttä elokuvaa, aika Helsingissä oli ollut oikein mukavaa.

Lehden tutkiva journalismi oli saanut Helsingistä toisenlaisia tietoja. Muun muassa Fennia Filmi oli jäänyt ilman vuokrasuoritusta studiostaan saksalaiselta Feks-yhtiöltä, jonka toimitusjohtaja oli tri Attavi. Yhtiön teknisenä johtajana toimi tri Altfhan, jonka kertomuksen mukaan Bernadotte oli luvannut rahoittaa elokuvaa 42000 markalla, mutta oli suorittanut siitä vain puolet. Loppusumma piti saada tukholmalaisen asianajotoimiston välityksellä, mutta kun Bernadotte äkkiä matkusti Ruotsiin eikä lupauksistaan huolimatta palannut, joutui hanke vastatuuleen. Asianajotoimisto ei koskaan vastannut kyselyihin rahoista. Jo saadut rahat olivat menneet pukuihin ja esimerkiksi palkkoihin, ja kun rahoitus tyrehtyi, jouduttiin koko filmaus peruuttamaan.

Etsivä keskuspoliisi näki asian toisin. Pankkisalaisuus ei estänyt salaista poliisia tietämästä, että Bernadotte oli maahan tultuaan tallettanut filmiyhtiön tilille 100 000 markkaa. Sen elokuvaseurue "tuhlasi vähemmässä kuin kahdessa viikossa." EK arvioi, että Maydell käytti osan rahoista omiin tarpeisiinsa, maksoi mm. entisiä velkojaan.

Epilogi

Vaikka epäonnistunut elokuvahanke oli menneen talven lumia, asia jatkoi eloaan ruotsalaisissa kansallissosialistisissa lehdissä ilmestyneissä kirjoituksissa. Ne kirjoittivat Suomen lähettilään R. Erichin ja lähetystösihteeri S. von Numersin sekaantuneen jupakkaan, joka vei heiltä maineen. Göteborgilaislehden argumenttina oli se, että Rafael Erichin "rotu- ja sukulaisuussuhteet" aiheuttivat myötätunnon "muukalainen Maydellia kohtaan". Lehti nosti esiin myös Rafael Erichin veljen, joka oli "huonomaineinen juutalainen Mikko Erich - häikäilemättömimpiä marxilaisia agitaattoreita Suomessa". Mikko Erich oli tullut tunnetuksi Mäntsälän työväentalon luennoitsijana, kun kapina alkoi.

Snellman raportoi kirjoittelusta Suomeen. Siitä seurasi konflikti, sillä Erich piti lehtikirjoituksia Snellmanin laatimina. Tukholmaan palattuaan Erich yritti jopa Ruotsin yleisesikunnan tiedustelun avulla päästä selville kirjoituksen tekijästä. Jupakkaan liitettyjä ihmisiä valvottiin. Snellman puolestaan vaati virallisesti maineensa puhdistusta.

Selvitettyään tapahtumien kulkua ulkoministeriö päätti haudata koko jupakan kesäkuussa 1934. Ulkoministeri Hackzell vapautti Snellmanin tehtävistään, "koska yhteistyö Sinun ja Erichin välillä ei näy sujuvan". Myöhemmät eduskuntakäsittelytkään eivät päätöksiä muuttaneet. Se katkeroitti lopullisesti Teo Snellmanin, juutalais- ja bolsevikkivihaa uhkuvan kansallissosialistin.

Kirjoittaja Jari Sedergren on valtiotieteen tohtori ja työskentelee tutkijana Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitoksessa poliittisen historian oppiaineessa.

ENNEN JA NYT

Historian tietosanommat